

Рис 4 Економічний результат від впливу «колесо образної» структури підприємства

При «колесоподібна» (wheel network) структурі функції контролю і розподілу задач по черзі виконуються усіма учасниками підприємства. Ротація агентів на позиції принципала вирішує проблему стимулів до передачі тільки достовірної інформації. Головна - вона створює передумови для довірчих відношень між агентами і досягнення з їх допомогою кооперації. О. Уільямсон бачить у виникненні довірчих відношень серед агентів головною причиною появи в середині фірми «асоціативної атмосфери». Асоціативна атмосфера сприяє відмові від «РГУ» змусу як стратегії максимізації корисності - «зростання продуктивності» відбувається завдяки почуттю відповідальності за внесення справедливого вкладу в суспільство. Формою існування фірми як коаліції на практиці є самокерована фірма [5]. Вигода, пов'язана з існуванням асоціативною атмосферою, складається не тільки в економії на витратах контролю, але ж і в появі нового джерела виграшу від кооперації. Класична економічна наука слідом за Адамом Смітом бачить в розподілі труда головне джерело порівняльних переваг членів організації у виконанні тих чи інших завдань. Згідно цьому підходу, кооперація вигідна, так як сумісним зусиллям спеціалізовані виконання окремих задач робітники виробляють більший продукт, ніж у випадку самостійного виконання ними усіх задач. «Розвиток спритності робочої обов'язково збільшує кількість роботи, зводячи роботу кожного робочого до якоїсь простої операції і роблячи цю операцію єдиним заняттям усього його життя і в значній мірі збільшує спритність робочого» [6]. Асоціативна атмосфера дозволяє отримати вигоду від кооперації не тільки на основі розділення труда, а й на основі «роботи, в команді» (team work) [7]. Позитивний ефект від кооперації обумовлено самим фактом сумісної роботи і взаємної підтримки членів організації - «команди». Але ж існують фактори, які обмежують розповсюдження моделі фірми, як коаліції агентів:

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

У статті наведено визначення економічної безпеки в цілому та зокрема на підприємствах військово-промислового комплексу, важливість її розгляду та основні сучасні проблеми.

Постановка проблеми. Сьогодні як ніколи зросла актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки України, що є одним з найважливіших національних пріоритетів, гарантом державної незалежності України, умовою її

прогресивного, мирного економічного розвитку й зростання добробуту громадян. Безпека як система корінних, типових властивостей будь-якої країни втілює в собі усі сфери різних галузей життєдіяльності й розвитку людини, суспільства, держави і природи. У змістовному плані її складовими виступають інформаційна, інтелектуальна (безпека культури, освіти, науки), політична, воєнна, економічна, державна, суспільна (безпека громадянського суспільства), екологічна та інші елементи безпеки країни. Місце, роль та пріоритет кожної з них визначаються обставинами, що реально складаються на певний період часу всередині держави і довкола неї.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні тенденції дослідження проблеми економічної безпеки підприємство окреслені у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених:

О.В. Ареф'єва, О.М. Бандурка, В.Є. Духов, О.Г. Дарнопих, Б. Губський, Ф.І. Євдокимов, К.Я. Петрова, М.М. Єрмоленко, А.В. Козаченко, А.Н. Лоршенко, В.П. Пономарев, В.Лі. Тамбівцев, Д.Ковалев, С.Г. Гордієнко, В.Т. Білоус, Н.Д. Казаков та інші.

Проблема підвищення економічної безпеки діяльності підприємств військово-промислового комплексу (ВПК) завжди посідала важливе місце серед актуальних проблем економічних досліджень, про що свідчить наявність безупинного інтересу науковців до даної проблеми.

В основному наукові дослідження зосереджені на визначенні загальних умов підвищення ефективності економічної безпеки ВПК, заходів її забезпечення, видів та показників, а також чинників що на неї впливають.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних проблем та шляхів підвищення ефективності економічної безпеки діяльності відомою та зокрема підприємств ВПК в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. *Економічна безпека* є провідною складовою національної безпеки. Вона відбиває причинно-наслідковий зв'язок між економічною могутністю країни, її воєнно-економічним потенціалом та національною безпекою. Цей зв'язок передбачає з боку держави свідоме підтримання певних пропорцій між нагромадженням валового внутрішнього продукту і військовим будівництвом для забезпечення кількісних та якісних параметрів обороноздатності.

Іншими словами, *економічна безпека держави* – це стан захищеності найважливіших економічних інтересів особи, суспільства і держави, забезпечення достатнього оборонного потенціалу, що сприяє стійкому і ефективному функціонуванню економіки в режимі розширеного відтворення; це створення передумов для підтримання і покращання рівня життя громадян, задоволення корінних національних інтересів у виробничо-економічній, фінансовій, зовнішньоекономічній, технологічній, енергетичній, продовольчій та інших субекономічних сферах.

Одне з найбільш розгорнутих визначень поняття економічної безпеки дає Л. Абалкін. Він визначає економічну безпеку "як сукупність умов та факторів, які

забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і спійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення"

В.Т. Білоус під економічною безпекою розуміє „надійну захищеність національних інтересів у сфері економіки від реальних та потенційних внутрішніх загроз, і в першу чергу – від прямих та опосередкованих економічних збитків”

На думку С.Г. Гордієнко, під економічною безпекою, як правило, розуміється надійна захищеність національно-державних інтересів у сфері економіки від реальних і потенційних внутрішніх, а також зовнішніх загроз, і в першу чергу – прямих та опосередкованих економічних збитків. Стан економічної безпеки оцінюється системою параметрів, які визначають сприятливі умови функціонування економічної системи.

Ряд російських учених, зокрема Л.І. Шерішев, вважає, що в основі „концепції безпеки, її структури та механізмів повинне лежати нове ноосферне світобачення, нове уявлення про ланки і життєво важливі інтереси та базові цінності Росії, її ролі і місця у світовому суспільстві”. При цьому ключовим елементом ноосферного укладу життя виступає людина, але не як засіб для чужих цілей, а як абсолютна мета. Абсолютна цінність людини є мірою всьому і метою суспільства виступає особистість безпечної типу для себе, навколишніх, середовища проживання.

Н.Д. Казаков визначає безпеку як динамічно стійкий стан щодо несприятливих впливів і діяльність із захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз, із забезпечення таких внутрішніх і зовнішніх умов існування держави, які гарантують можливість стабільного всестороннього прогресу суспільства і його громадян.

На думку М.А. Лєскова, під поняттям безпеки „прийнято розуміти тип динамічної рівноваги, характерний для складних саморегульованих систем і станів у підтримці суттєво важливих для збереження системи параметрів у допустимих межах”.

О.А. Бельков визначає безпеку як „стан, тенденції розвитку (у тому числі латентні) і умови життєдіяльності соціуму, його структур і установ, при яких забезпечується зберігання їх якісної визначеності з об'єктивно обумовленими інноваціями в ній і вільне, яке відповідає власній природі і нею ж визначається, функціонування”.

Складовою частиною економічної безпеки, безпосередньо пов'язаною із забезпеченням обороноздатності України, є воєнно-економічна безпека, яка характеризується можливістю і готовністю держави забезпечувати економічні, соціальні, науково-технологічні й інформаційні умови розвитку воєнно-економічного потенціалу на такому рівні, який гарантував би воєнну безпеку країни, а, отже, здатністю ВПК України гарантувати задоволення військово-економічних потреб на рівні раціональної оборонної достатності.

Сфера оборони є не тільки споживачем національного продукту, але і його творцем. Адже виконання замовлень для потреб оборони – це інвестиції в такі галузі, як машинобудування, радіоелектроніка, легка і харчова промисловості та інші.

Забезпечення воєнно-економічної безпеки – важливе завдання Української держави. Ступінь задоволення потреб у продукції як оборонного, так і цивільного

призначення в екстремальних умовах є критерієм забезпечення воєнно-економічної безпеки. Покращання самозабезпечення держави технологіями цивільного й оборонного виробництва, нарощування технологічного потенціалу зміцнює її воєнно-економічну безпеку. Остання, безперечно, визначається новітніми досягненнями науково-технічного прогресу.

Слід *звернути увагу* на такі три основні аспекти воєнно-економічної безпеки: захисний, наступальний, рівнозначний.

Захисний аспект передбачає заміщення імпорту вітчизняними аналогами, насамперед в оборонних галузях народного господарства і зменшення їх залежності від імпорту.

Наступальний аспект передбачає комплекс заходів, спрямованих на нарощування і якісне покращання експортного потенціалу країни і посилення при цьому залежності від неї інших країн.

Рівнозначний аспект передбачає встановлення однакової залежності між країнами, що буде стримуючим чинником у спробах економічно розвинених країн використати зовнішньоекономічні зв'язки як специфічний тиск на менш розвинені країни.

Жодному з цих аспектів воєнно-економічної безпеки України поки що не приділяється належної уваги.

Важливе значення для забезпечення воєнно-економічної безпеки в разі скорочення чи припинення зовнішньоекономічних зв'язків або виникнення соціально-економічної кризи має здатність держави оперативним чином компенсувати негативні наслідки цих явищ, забезпечувати задоволення оборонних потреб.

Необхідною умовою воєнно-економічної безпеки є достатнє фінансування оборонної промисловості. А в нашій країні понад 90 % усіх видатків військового бюджету витрачаються на утримання особового складу, що є небезпечною тенденцією.

При замовленні озброєнь і військової техніки повинна враховуватись специфіка виробництва і технологічні аспекти. Припинення виробництва деяких видів військової продукції може призвести до непоправних втрат.

З точки зору перспективного виробництва в Україні новітніх озброєнь важливо спрямовувати бюджетні кошти на створення науково-технічного потенціалу в сфері критичних технологій. *Пріоритетними напрямками науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт мають бути:*

- модернізація існуючих систем озброєнь,
- створення перспективних зразків озброєнь,
- розвиток систем і засобів бойового управління, зв'язку і розвідки, радіоелектронної боротьби, високоточної зброї,
- всебічний розвиток технологій і систем подвійного призначення (військового і цивільного).

Згідно з затвердженою Президентом України 27.08.2003 Концепцією військово-технічного співробітництва України з іноземними державами на період до 2010 року передбачаються формування стратегій військово-технічного

співробітництва шляхом реформування оборонно-промислового комплексу (ОПК) у напрямку консолідації оборонних підприємств, у першу чергу навколо лідерів-експортерів, та формування нових інтегрованих структур, орієнтованих на експорт, що буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності оборонної продукції, зростанню обсягів експорту товарів військового призначення.

Зважаючи на те, що високий науковий потенціал є головним ресурсом та перевагою оборонного сектора, використання конверсії для підвищення науково-технічного рівня всієї економіки – без нанесення шкоди обороноздатності України – значною мірою залежить від його збереження й примноження. При цьому, при здійсненні конверсії фінансів, науково-технічного потенціалу воєнної економіки слід зберегти ефективні організаційні структури, могутній сектор НД і ДКР, висококваліфіковані кадри з тим, щоб з максимальною вигодою використати інноваційний потенціал оборонних галузей як для прискорення науково-технічного прогресу в економіці, так і для підвищення якості ОВТ.

Для забезпечення воєнно-економічної безпеки України необхідно передусім здійснити наступні заходи:

- створити самодостатній національний воєнно-промисловий комплекс (ВПК);
- розробити і прийняти Державну програму виробництва озброєнь;
- виробити державну політику в сфері міжнародної торгівлі зброєю;
- закладати в Державний бюджет необхідні кошти для фінансування оборони;
- створювати замкнені цикли виробництва військової техніки та озброєнь;
- змінити концепцію конверсії ВПК і проводити її на науковій основі згідно з національними інтересами України;
- проводити постійну модернізацію Збройних Сил України та інших військових формувань з метою досягнення технічної переваги над імовірним противником;
- створити єдину інфраструктуру тилового і технічного забезпечення воєнної організації України.

Функціонування державних підприємств Міністерства оборони України тривалий час асоціювалося з командними методами управління та неефективним використанням фондів. Між тим, вітчизняний військово-промисловий комплекс поступово позбувається цих ярликів.

На тлі позитивних зрушень вирізняється Державне господарське об'єднання концерн "Техвоєнсервіс" — одне із найпотужніших промислових підприємств у складі військового відомства, заснований у 2005 р.

Реорганізація державних підприємств Міністерства оборони не проводилася за часів Радянського Союзу, виробничі потужності завантажувалися в середньому на 20 відсотків. Коли в червні 2005 року створювався концерн "Техвоєнсервіс", із 22 підприємств, які увійшли до його складу, 11 були збитковими, а деякі взагалі безнадійними.

Прийняття Закону України “Про управління об’єктами державної власності”, “Програми розвитку державних підприємств МОУ”, а також низки рішень Міністра оборони Анатоія Гриценка поклали початок заходам, спрямованим на оздоровлення військового сектора економіки. Так, використання внутрішніх резервів Міноборони дало можливість підвищити ефективність використання основних фондів і направили частину прибутку на розвиток та модернізацію озброєння і військової техніки для Збройних Сил України.

Результат нововведень став відчутним вже в кінці 2005 року. Порівняно з 2004-м дохід підприємств — учасників концерну зріс майже на 20 відсотків, а прибуток збільшився на 10,2 млн гривень. На 1 січня 2006 року була ліквідована заборгованість з виплати заробітної плати робітникам, а кількість збиткових підприємств вдалося зменшити до трьох. Позитивні зміни стали відчутними навіть на колишніх збиткових підприємствах. На даний момент частину замовлень для Міністерства оборони підприємства концерну виконують за рахунок власних оборотних активів.

Однією з причин збитковості є суб’єктивний фактор. До того ж, Міноборони має обмежений обсяг фінансування і не спроможне забезпечити замовленнями всі ремонтні підприємства. Якщо розподілити лімітні призначення між 11-ма авторемонтними заводами, то кожний з них отримає по 200–300 тис. гривень. Це унеможливило повноцінну роботу підприємства. Крім того, згідно з чинним законодавством, виконавець визначається шляхом проведення тендеру, незалежно від підпорядкованості та форми власності, і бере участь у торгах на рівних правах. Переможцем стає той, хто має відповідні ліцензії, найнижчі цінові пропозиції та надійне фінансове забезпечення. Але негативним фактором є те, що гарантувати укладення договорів Міноборони може лише у межах лімітних призначень коштів по загальному фонду Держбюджету. А за лімітами спецфонду угоди укладаються по факту отримання коштів, які надходять в основному від реалізації військового майна та інших джерел, передбачених законодавством.

Існують й інші причини збитковості. Наприклад, втрати минулих періодів (2002–2004 рр.), коли, згідно з розпорядженнями керівників забезпечуючих управлінь, підприємства виконували роботи поза межами кошторисних призначень бюджетних коштів.

Ще один аспект існуючих проблем. Нині на підприємствах зберігається значна кількість броне- та автотехніки, а також інше військове майно, у тому числі танки Т-80Б 2-ї категорії. На їх утримання, зберігання, охорону та сплату земельного податку підприємства витрачають кошти, що належать до адміністративного та загальнозаводського обігу. На деяких з них площі майданчиків та складських приміщень займає до 20 відсотків території. Слід зауважити, що договори на відповідне зберігання ОВТ не заключалися. І хоча техніка знаходиться на позабалансовому обліку підприємств, відповідальності за неї заводи не несуть.

З огляду на останні події в економіці України спостерігаються кризові явища, про що свідчить скорочення фінансування закордонними інвесторами в Українську економіку, підвищення нестабільності валют різних країн, (зокрема долара США),

падіння прибутковості багатьох державних підприємств (зокрема гірничо-металургійного та нафтогазового комплексів), поява проблематичних тенденцій в банківській сфері. Це може безпосередньо вплинути на діяльність підприємств ВПК, отож необхідно детально проаналізувати всі чинники і фактори, як зовнішні так і внутрішні, які можуть негативно вплинути на діяльність підприємств. А також розробити гнучку систему заходів антикризового регулювання, з погляду на зроблені під час аналізу висновки, і бути готовими до негайного їх впровадження на підприємстві, як тільки проблеми почнуть проявлятися, за дия якнайбільш швидкого та безболісного перш за все запобігання і в разі необхідності вирішення поточних проблем.

Висновки. На сьогодні існує декілька напрямків підвищення економічної безпеки підприємств ВПК. З них можна виділити такі :

Перший — створення жорстко централізованих об’єднань на базі концернів, яким слід надати повноваження по управлінню підприємствами та їхнім майном згідно з положеннями Закону України “Про управління об’єктами державної власності”.

Другий передбачає заходи щодо оздоровлення підприємств, які входять до складу концернів. Це їх реорганізація, реалізація надлишкових, морально застарілих фондів з метою залучення коштів на реконструкцію, розвиток виробництва та модернізацію техніки і озброєння, створення на базі концернів в структурі Міністерства оборони державних холдингових компаній з повноваженнями експорту та імпорту ОВТ і товарів подвійного призначення.

Воєнна політика країни та її воєнна організація повинні бути приведені у відповідність з новими геополітичними реаліями і внутрішньополітичними умовами, в яких опинилась Україна. Унікальне географічне положення України в Євразії у поєднанні із продуманою політикою щодо національної безпеки надасть їй можливість грати важливу стабілізуючу роль у глобальному балансі сил. Зміцнення державного суверенітету України в зовнішньополітичній площині означає реальне її повернення у світовий цивілізований простір як повноцінного і активного суб’єкта геополітики.

Невід’ємною умовою успішності воєнно-політичного курсу України є опора на власні Збройні Сили та військово-промисловий комплекс. У зв’язку з цим ми повинні розробити і запровадити структурну політику, спрямовану на збалансування економіки, ефективне та раціональне використання наукових та виробничих потенціалів і залучення їх до народногосподарського комплексу з метою забезпечення соціально-економічного розвитку та підвищення економічної безпеки держави.

Економічна політика оборонного комплексу повинна враховувати аспекти сучасних економічних відносин для того, щоб бути гнучкою системою, спрямованою на збалансування інвестиційного попиту з боку держави і підприємств, приведення його у відповідність з ресурсними можливостями інвестиційного комплексу.

